

2. Санариптик билим берүү ресурстарын геометрияны окутуу жараянында колдонуунун натыйжасында окуучулардын предметке болгон кызыгуусун арттырып ой жүгүртүүсүн өстүрүп, өз алдынча билим алуу көндүмүн активтештирип жана чыгармачылыгын калыптандырууга өбөлгө болоорун аныктоо;

3. Санариптик окутуу ресурстарын билим берүүгө жана колдонууга карата иликтөөлөр жүргүзүлдү, салттуу башка окутуу усулдары менен биргеликте айкалыштырып колдонуу сунушталды.

Адабияттар тизмеси:

1. **Блинов, В.И.** Образовательный процесс в профессиональном образовании [Текст]: учеб. пособ. для вузов / В. И. Блинова. — Москва: Юрайт, 2018. — 314 с.
2. **Торогельдиева, К.М.** Маалыматтык технологияларды колдонуу менен жогорку класстын окуучуларынын мейкиндик ой жүгүртүүсүн калыптандыруу жана өнүктүрүү [Текст] / К.М.Торогельдиева, Г.Т.Жуманов // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. –Бишкек, 2022. - №.5. - С. 173-177.
3. **Биймурсаева, Б.М** Классификация цифровых образовательных ресурсов [Текст] / Б.М.Биймурсаева, Р.Т.Турдумамбетов, Н.С.Мамбетова // Научная перспектива. Инфинити.- 2021.- №9 (139).- С.64-66.
4. **Исаков, Т.Э.** Билим берүү системасында окутуу жараянын жүргүзүүнүн форматтары жана ыкмалары [Текст] / Т.Э.Исаков // Наука. Образование. Техника. -Ош: КУМУ, 2021. - №2.- С.131-137.
5. **Бекбоев, И.** Математика. Жалпы билим берүүчү орто мектептер үчүн программа V-XI кл : 3 бас. [Текст] / И.Бекбоев, М.Иманалиев, А.Абдиев. – Бишкек, 2006. - 46 б.
6. **Перепелица, А.Г.** Использование цифровых образовательных ресурсов на уроках математика [Текст] / А.Г.Перепелица // ЦОР ст. Брюховецкая, 2015. – С.156-159.
7. **Игоревна, В.О.** Цифровые технологии в образовательном пространстве [Текст] / [В.О. Игоревна, Г.А.Владимирович, К.Е.Юрьевна и др.] // Балтийский гуманитарный журнал, 2020.- № 2(31). -56с.
8. **Борисова, И.Н.** Использование цифровых образовательных ресурсов и виртуальных лабораторий на уроках геометрии [Текст] / И.Н.Борисова // Электронный ресурс.- 2023.
9. **Мамбетова, Н.С.** Использование цифровых ресурсов на уроках геометрии [Текст] / Н.С.Мамбетова, Т.И. Анисимова // Общество: социология, психология, педагогика. - 2023.- № 8.- С. 136–143.

DOI:10.54834/16945220_2023_3_243

Поступила в редакцию: 29.10.2023 г.

УДК: 372.881

Каишкареева М.А.

преп. Кыргызско-Узбекского Межд. универ. им. Б. Сыдыкова, Кыргызская Республика

КОЛЛЕДЖДЕРДЕ СТУДЕНТТЕРДИ АКАДЕМИЯЛЫК ОКУУ ЖАНА ЖАЗУУНУН НЕГИЗИНДЕ КОММУНИКАТИВДҮҮЛҮККӨ КАЛЫПТАНДЫРУУНУН АЙРЫМ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ

Бул жумушта изилдөөнүн предмети болуп колледждерде кыргыз тилин академиялык окуу жана жазууга шартталган коммуникативдүүлүккө негиздеп окутуунун технологиялары эсептелинет. Изилдөөнүн максаты катары академиялык окуу жана жазуудагы коммуникативдик окутуунун технологияларын иштеп чыгуу менен, студенттердин ой-жүгүртүүсү, кеп адебинин жогорулашы, баарлашуу көндүмдөрүнүн алгылыктуу жактарын белгилөө менен көрсөтүп берүү, ошондой эле студенттерди академиялык окуу жана жазууда окутуунун илимий-теориялык негиздерин аныктоо болуп саналат. Изилдөөнүн жыйынтыгында тилдик компетенция коммуникативдик компетенциянын негизги компоненти экендиги чечмеленүү менен, академиялык окуу жана жазууга негиздеп окутуунун жолдору аныкталды. Изилдөөнүн баалуулугу катары колледждердеги студенттердин адистигине багытталган кыргыз тилин окутуудагы негизги кеп ишмердүүлүгүнүн

көндүмдөрүн өнүктүрүү саналат. Ошону менен бирге алардын лексиконун байытуу туурасындагы коммуникативдүүлүктүн сапаттуу практикалуулугу эсептелинет. Изилдөөдөн алынган жыйынтыктар колледждердеги кыргыз тилин окутуу жараянына пайдаланууга сунушталат.

Негизги сөздөр: кеп ишмердүүлүк; коммуникативдик жөндөмдүүлүк; тыянак; чечкиндүүлүк; педагогикалык кырдаал; сыйлашуу этикети; тилдик ыкмалар; шык.

НЕКОТОРЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНЫХ НАВЫКОВ НА ОСНОВЕ ЧТЕНИЯ И ПИСЬМА У СТУДЕНТОВ КОЛЛЕДЖ

В качестве предмета исследования в научной работе рассчитаны технологии преподавания кыргызского языка в колледжах, основанные на коммуникативности, необходимой для академического чтения и письма. Цель исследования – разработать технологии коммуникативного обучения академическому чтению и письму, продемонстрировать преимущества мышления студентов, приобретения речевых и коммуникативных навыков, а также определить научно-теоретические основы обучения студентов академическому чтению и письму. В результате исследования было интерпретировано, что языковая компетентность является основным компонентом коммуникативной компетентности, а также определены способы обучения, основанные на академическом чтении и письме. Ценность исследования заключается в развитии навыков основной речевой деятельности при преподавании кыргызского языка в вузах. При этом рассчитывается качественная практичность общения с точки зрения обогащения словарного запаса. Результаты, полученные в результате исследования, рекомендованы к использованию в процессе преподавания кыргызского языка в колледжах.

Ключевые слова: речевая деятельность; коммуникативные способности; заключение; определение; педагогическая ситуация; этикет уважения; лингвистические методы; навык.

SOME TECHNOLOGIES OF COMMUNICATION FORMATION OF STUDENTS BASED ON ACADEMIC READING AND WRITING IN COLLEGES

The subject of research in the scientific article is the calculation of the technologies of Kyrgyz language teaching in colleges based on communicative competence. The purpose of the research is to develop teaching technologies based on communicative competence, to show the acceptable aspects of students' thinking, speech etiquette, communicative skills, and also to determine the scientific and theoretical foundations of teaching students in the communicative direction. More specifically, the teaching of the Kyrgyz language in the communicative direction in colleges will be clarified in combination with Google applications. Observation and analysis, comparative-historical methods of research were used here. Communication is a complex and multifaceted process that ensures students' life-social relationships with each other, joint activities. As a result, it was clarified that communication is a complex and multi-faceted process that ensures students' life-social relations with each other, joint activities. One of the main competencies in teaching the Kyrgyz language aimed at the specialization of students in colleges is considered as the value of the study - the activities of enriching their lexicon by developing communication, listening, writing, speaking and reading comprehension skills. It was also suggested to use the scientific-theoretical basis of teaching with methods of communicative competence in the teaching process.

Key words: speech activity; communicative ability; conclusion; determination; pedagogical situation; etiquette of respect; linguistic methods; skill.

Кыргыз тилин окутуу жараянында академиялык окуу жана жазуу негизделген коммуникативдүү окутууну колледждерде кыргыз тили окутуучусу өздөрүнүн инновациялык ишмердүүлүгү катары бир топ жыл мурун эле колдоно баштаган. Кыргыз тили окутуучулары окутуунун бул багытын студенттерге кыргыз тилинин грамматикасын үйрөтүү иштеринде, тилдик талдоо жүргүзүү аспектилерин студенттерге билдирүү иш чараларында (жуп, топ менен иштөө аракети аркылуу) кеңири пайдаланышкан. Бирок, анда академиялык окуу жана жазууга негиздеп окутуунун максаты аныкталбаган жана аны проблемалык окутуунун алкагында карашкан. Тактап айтканда, окутуучуларга студенттер менен иш алып барууда коммуникативдүүлүктү жаңы теманы үйрөтүүнүн жол-жоболорун

издөөгө шарт түзүүчү сүйлөшүүнүн формасы катары мамиле кылышкан. Аны менен бирге, ар бир студенттин кабылдоо мүмкүнчүлүгүн үйрөнүүгө, сабакта студенттердин жалпы жана жеке кызыкчылыктарын ойготууга, ар кимисинин өзгөчөлүктөрүнө карай студенттердин субъектилик табиятын таанып билүүгө, иштин жүрүшүндө, сабактын уюштурулушунда психологиялык абалды, психо-дидактикалык кырдаалды талдоого жана педагог катары изилдөөгө, кеңири пландагы эксперименттик иштерди жүргүзүүгө көмөкчү форма катары эсептешкен.

Колледждин 9 базадагы ошондой эле 11базадагы студенттери сабактагы кептик ишмердүүлүгүн талдай келгенде көпчүлүк студенттер белгилүү бир тема боюнча өз ойлорун жеткиликүү айта албагандыгын, айрым учурда ал тургай диалогдук кепти уюштура албагандыгын, суроону да туура же так берүү мүмкүнчүлүгү жетишпегендигин, анын натыйжасында кырдаалдык-тематикалык багытта кептин түрлөрүн, ага ылайык келүүчү стилдерди жеткиликтүү колдоно албагандыгын бүгүнкү күн далилдеп келүүдө.

Демек, азыркы мезгилде окутуунун академиялык окуу жана жазуу менен коммуникативдүүлүккө жетүү мазмунун түзгөн колледж студенттеринин коммуникативдик компетенттүүлүктөрүн калыптандыруу үчүн бардык предметтер боюнча өзгөчө, анын ичинде кыргыз тили сабагынын 9-класс базасы менен келген 1-2-курсттар, ошондой эле 11-класс базасы менен келген 2-курсттардагы студенттерге билим берүүнүн мына ушул маселелерин кароо зарылдыгы турат.

Мындай максат толук жүзөөгө ашуу үчүн кыргыз тили сабагында колдонулуучу бардык окутуу формаларын мазмундук жактан инновациялап, анда пайдаланылган ар бир методду, сабакты уюштуруучу жана максатына жеткирүүчү ык-жолдорду коммуникативдүү окутуунун негизинде компетенттүүлүктү акырындап өнүктүрүү зарыл деп эсептейбиз.

Окутуучунун кыргыз тили сабактарында проблеманы академиялык окуу жана жазууга негизделсе коммуникативдүүлүккө жетүү сабактын кандай формада экендигине карабастан, методдордун жана ык-жолдордун инновациялык мазмуну даана көрүнөт. Коммуникативдүүлүк көпчүлүк учурда сабактын жүрүшүндө төмөнкү кырдаалдарда кеңири пайдаланса маанилүү болот:

-Жаңы теманы түшүнүп билүүсүнө, өздөштүрүлүүгө берилген окуу материалына карата кызыкчылыгын ойготууга;

-Көтөрүлгөн маселеге карата пайда болгон «проблемалык» кырдаалды түзө алгандыгына;

Колледж студенттинин кептик ишмердүүлүгүн активдештирүүдө арбын пайдаланылат жана сабакты уюштурууга карата баалуу болуп саналат. Практикалык иштер көрсөткөндөй, академиялык окуу жана жазуу коммуникативдүү окутууга негизделген үлгүдөгү сабактар методдор кептик ишмердүүлүктү гана арттырбастан, студенттер арасында активдүү аракетти жаратуу менен бирге жаңы окуу материалын тез өздөштүрүүгө жардам берет, башкача айтканда окутуучу түзгөн «проблемалык кырдаалга» карата студенттердин өз алдынча изденүүсү аркылуу жооп таба алгандыгы, жекече тыянак пикирге келе алгандыгы менен мындай ык-жолдор сабактын «жандуу» өтүшүнө оптималдуу кызмат кылып бере алат[1].

Академиялык окуу жана жазууга негизделген коммуникативдүүлүккө төмөнкүлөр менен түшүндүрүлөт:

-Белгилүү бир окуу материалына карата студенттердин жекече таанып-билүү кызыкчылыгын ойготуу;

-Аныктамага жетүү үчүн кырдаалды «аныктоого» зарыл болгон тапшырмаларды аткарууда студенттерди кызыктыруу жана ар бир студенттин жеке баамы аркылуу келип чыккан индивидуалдуу жыйынтыктарды жалпылоо менен жаңы билимдерге умтулуу жана башка.

Азыр колледждерде коммуникативдүү окутуунун методдору интерактивдүү окутуунун ык-усулдары катары окуу жараяны менен жуурулушуп кеткендиктен, сабактын азыркы жыйынтыгы окуу китебиндеги теориялык маалыматты пайдалануудан алыс кетип калуусу мүмкүн экендигин далилдей алабыз, башкача айтканда студенттердин көпчүлүгүндө чыгармачыл изденүү өз пикирин коргоо, жеке ойлорунда калуу сыяктуу студенттин активдүүлүгүн ойготуп туруучу иш-чаралар кептик компетенттүүлүктүн толук аракетке келүүчү шартын пайда кылгандыктан, окутуучу студенттердин ойлору теориялык билимге келип жетүүсү үчүн практика менен теориянын айкашуусуна толук көзөмөл жүргүзүп турушу зарыл экендигин колледждердеги практикалык иштер далилдеди.

Эксперименттик иштерге байкоо жүргүзгөндө байкалгандай, колледж студенттерине сабактагы мындай кептик компетенттүүлүктү калыптандыруучу “проблемалык кырдаалга” тартуу аракети эгер алардын жеке пикир, өздүк кызыкчылыктары менен коштолбосо, сабактын жүрүшүндө анча кызыгууну жаратпайт. Анын себеби, алгач студенттер талкууга коюлган маселеге карай өз көз карашын билдирүүгө аракеттенишип, талаш-тартыш менен чындыкты издешсе гана кептик ишмердикке активдүү катышса, башка учурда окуу китебинде берилген аныктамаларды айтып гана баа алуу маанилүү экендигин жакшы билишет. Тактап айтканда, коммуникативдүү окутуу студенттердин чыгармачылык ишмердүүлүгүнө стимул түзүп, айрым учурда студенттердин акыл эмгеги менен иштөөсүнө эмоционалдуу жагдайды пайда кылып, психикасын активдештирет. Ошол эле учурда студенттердин өз алдынча аракеттенүүсүндө, бардык нерсеге өзүнүн пикири болушу керектигин калыптандыруу менен студенттер үчүн талыкпаган чыгармачыл изденүү зарыл экендигин көрсөтүү аркылуу кептик ишмердигин калыптандыра алат. Бирок мында колледж окутуучусу окуу китебиндеги «даяр» аныктамаларга эмес, студенттердин өз көз карашына таянуу аркылуу жыйынтык чыгарууга негизделиши маанилүү болуп саналат[2].

Сабакта ээ болуучу ишмердүүлүгүнөн алганда, коммуникативдүү окутуу студенттердин көндүмдөрүнө айрыкча басым койгону менен айырмаланат. Көндүм студенттин ишмердүүлүгүн гана албастан, ал кандайдыр бир билимди таанып-билүүнүн жана окуу чараларында кайрадан аныктап үйрөнүүнүн негизи да болуп саналат. Ошондой эле окутуучунун берген сабагынын мазмуну да мына ушул көндүм аркылуу айкындалат, б.а. студенттин аракети, билимге ээ болгон натыйжасы, жетишкен ийгилиги, жаңыдан берилип жаткан окутуу иштеринин синтези да толугу менен мына ушул көндүмдөр аркылуу бааланып, ал көндүмдөр окутуучунун инновациялык ишмердүүлүгүнө төмөнкү багыттар боюнча студенттер менен биргелешип чыгармачыл иштөөсү аркылуу ишке ашырылса гана натыйжалуу болуп саналат:

1. **Пландаштыруу** (талап кылынган натыйжага жетүү жөндөмдүүлүгүн пландаштыруу);
2. **Моделдештирүү** (натыйжага жетүү үчүн сабактын жүрүшүн моделдештирүү);
3. **Көзөмөлдөө** (студенттердин бардык аракеттерин окутуучу көзөмөлдөшү);
4. **Диагностика** (талап кылынган натыйжага жетүүнүн же жетпей калуунун себептерин талдоону);
5. **Прогноздоо** (студенттин жана окутуучунун аракетиnde рационалдуу вариантты талдоо жана алгылыктуу жактарын бөлүп көрсөтүүнү);
6. **Корректировкалоо** (сабактын жүрүшүндө натыйжага ээ болуу учун мурдагы планга айрым өзгөртүү киргизүүнү); жана башка.

Азыркы мезгилде дүйнөлүк билим берүү системасынан алынып, маанилүү орундардын бирин ээлеп, кеңири жайылган коммуникативдүү окуу интерактивдүү окутуу деген аталыш менен окуу процессинде ишке ашырылып жатат. Интерактивдүү окутуу латын тилиндеги

«интер» жана «актив» деген эки сөзүнөн алынып, сөзмө-сөз алганда «аралыкка таасир этүү» маанисин туюндурганы менен азыркы учурда «коммуникативдүү окутуунун» маанилешти катары колдонулуп жүрөт [3].

Бул багыттын өзгөчөлүгү коомчулуктан алыстап, социалдык чөйрөгө «кошула албай» жаткан студентти өз чөйрөсүнө, коомдун белгилүү бир тобуна «аралашууга» көнүктүрүү, колледждердеги сабак аркылуу «биргелешип аракеттенүү» жол-жоболорун калыптандыруу болуп саналат. Тактап айтканда, интерактивдүү окутуу азыркы мезгилде студенттердин таанып-билүүчүлүк жөндөмдүүлүгүн, өз билимин өнүктүрүүнү, турмушка керектүү билимди издөөнү, өзүн-өзү аңдаштыруунун, ички жана тышкы керектөөнүн зарылдыгын аныктай билүүнү, инсан катары калыптануусун пайда кылууну жана өнүктүрүүчү иш чараларын, ага ылайык максатта уюштурулган сабакты толугу менен ичине алат.

Анда айрым эмгектер белгиленгендей окутуучуга төмөнкү милдеттер гана калат: сабакта теманы, талкууга алынуучу маселени, ага керектүү суроолорду аныктайт, чечилүүгө тийиш болгон маселени, ага берилген жооптордун зарылдыгына жараша доскага же плакатка жазат, керектүү көз караштарды аудиториядагы студенттерге же топторго жеткирип турат;

Студенттерге түшүндүрөт, айрым көз караштарына комментарий берет:

-Тапшырмаларды аткаруу убактысын, студенттердин иштөө тартибин бардыгы аткарууга милдеттүү болгон эрежелер менен студенттерди тааныштырат;

-Студенттер тарабынан аткарылган иштердин айтып берүү (презентация) тартибинде иштин жүрүшүн көзөмөлдөйт; студенттер менен дидактикалык жана психологиялык жактан тыгыз байланыш түзөт.

Академиялык окуу жана жазуу менен коммуникативдүү багыттарында колледж окутуучусунун инновациялык ишмердүүлүгү сабакта дидактикалык жана психологиялык маселелерди чечүүдө мына ушул иш чараларды аткаруу менен коштолгон кырдаалдарда ачык көрүнөт. Сыртынан караганда окутуучу насаатчы, студенттердин ички ишине киришпеген байкоочу катары сезилгени менен окутуунун дидактикасын толугу менен башкарып, окуу жараянында жетекчиликке алып турууга милдеттүү экендигин тана албайбыз жана ар бир окутуучу сабактын өзөгүн түзө тургандай касиетке көз каранды экендигин билүүгө тийиш экендигин эскербей коюуга болбойт.

Сабактын жүрүшү төмөнкү усулдар менен түшүндүрүлөт:

1. Окутуучу ар бир студентке жана топко маселе чечүүгө зарыл болгон маалыматтарды чотултуп, идеяларды иргеп, зарылдыгына жараша тактоого жардамдашууга тийиш;
2. Ар бир студенттин пикирин угуп, анын ойлорундагы темага тиешелүүсүн жана негиздүүлөрүн табууга көмөктөшүүгө милдеттүү;
3. Студенттердин билимдерин өз ара бири-бири менен бөлүшүп, иш үстүндө кызматташ болууга, ички кызыкчылыгынан чыгып бир пикирге келишине багыт берип туруу;
4. Сабакта теория менен практиканы айкалыштырып, талкуу аралыгында, окуунун жүрүшүндө туура жыйынтыктоого жана бүтүм чыгарууга ар бир студентке көмөктөшүү;
5. Кандай шартта болбосун студенттердин инсандык сапаттарынын өнүгүшүндө багыт берүү жана ушул сапаттардын жеңил калыптануусу жана ага зарыл болгон касиеттерди, билимди өздөштүрүүнү камсыз кылуучу ыкмаларды таба билүү;

Ал эми практикалык иштерде анын башка усулдардан кандай касиеттери менен айырмаланып тураарын жана кандай натыйжаларга ээ болоорун окутуучу О.Саалаев «Окутуунун интерактивдүү усулдары» аттуу китебинде туура белгилейт[4].

Кыргыз тилин окутуу иштеринде интерактивдүү окутуу өлкөгө келип кирген ар түрдүү долбоорлор аркылуу, ага катышкан окутуучулардын практикалык иш аракеттери, методист-

окумуштуулардын сабак учуруда пайдаланган ар түрдүү эксперименттик иш тажрыйбалары менен келип киргендигин эстен чыгарууга болбойт. Маселен, Кыргызстанга келип, колдонула баштаган эл аралык долбоорлордун негизги багыттары тикелей интерактивдүү окутуу усулдарына таянгандыктан, кыргыз тили сабагын азыркы мезгилдин талаптарына ылайык инновациялоо иштери толугу менен мына ушул окутуу ыкмаларын колдонууга байланыштуу түшүндүрүлүп келе жаткандыгын тана албайбыз.

Студенттин эмгегин, алган билимин баалоо мурдатан колдонулуп келсе да, азыркы учурда анын айырмасы маалыматты канчалык жаттап алгандыгына эмес, аны өз турмушунда канчалык пайдалана алгандыгына окутуучу тарабынан басым коюлгандыгы менен айырмаланат. Анткени, студенттин алган билимин окуу процессинде жооптору эмес, өзү жашаган турмушта колдоно алган иш чаралар аркылуу аныкталып жатканы азыр барына белгилүү болуп калды. Ошондуктан студенттин окуу материалын өз алдынча үйрөөнүүсүн, же билимин аныктоону башкы планга койгон төмөнкү формаларды, усулдарды жана ык-жолдорду өзүнчө бөлүп кароо зарылдыгы турат.

Алар төмөнкүлөр:

1. Академиялык окуу жана жазууга негизделген коммуникативдүү окутуунун стационардуу формалары:
 - сабак-семинар;
 - сабак-консультация;
 - сабак-конференция;
 - сабак-тьюториал;
 - сабак-иштиктүү оюн (деловое игры);
 - сабак-тренинг;
 - сабак-КВН;
 - сабак-ролдоштуруу (ролевые);
 - Оюн-сабак; (ал бир нече түргө бөлүнөт, алар: предметтик, сюжеттик, ролдук, эвристикалык, иштиктүү, уюштуруу-ишмердүүлүк)
 - сабак-викторина;
 - сабак-конкурс;
 - сабак-концерт;
 - сабак-жомок;
 - сабак-«сот»;
 - сабак-«прессконференция»;
 - сабак-презентация сыяктуу стационардуу сабак үлгүсүндө өтүлө турган инновациялык сабактарды өзүнчө бир типке кошуп келишет.
2. Академиялык окуу жана жазууга негизделген коммуникативдүү окутуунун көчмө (выездные) формалары:
 - сабак-экскурсия;
 - сабак-таанышуу;(музейлерге, коомдук жайларга, ишканаларга, университеттерге барып өтүлө турган сабактар).
 - чыгармачыл клубдук талкуу; (терендетип үйрөнүү үчүн уюштурулган сабактар), мастер-класс (адистердин катышуусу менен өтүлө турган сабактар).
 - жайкы окуу лагерлери, көчмө мектеп; (окумуштуулардын мектепке келип уюштурган сабактары), окуу-өндүрүш практика сыяктуу формалары кездешет.
3. Академиялык окуу жана жазууга негизделген коммуникативдүү окутуунун калыптанышына жетишүүгө максатталган сабактын формалары:

- киришүү сабагы;
- билимди жана көндүмдү калыптандыруу боюнча сабак;
- билимди жана көндүмдү системалаштыруу жана жалпылоо боюнча сабак, жыйынтыктоочу сабак;
- окуу материалын өздөштүрүлүшүн текшерүү боюнча сабактар (дилбаян жана эссе жазуу жана аны талкулоо);
- аңгемелешүү, экзамен алуу, рефератты, долбоорду коргоо;
- сабактын ийгилиги жана кемчилдиги боюнча окутуучунун студенттер менен бирдикте жүргүзгөн талкуусу.

4. Академиялык окуу жана жазууга негизделген коммуникативдүү окутуунун ар бир колледж студентинин өз билимин өзү өркүндөтүү аркылуу негизги (ключевые) компетенттүүлүктүн калыптанышына жетишүүгө максаттанган сабактын формалары:

- сабак-слайд-шоу;
- сабак-видео;
- интернет-сабак;
- сабак-компьютердик моделдештирүү, жана башка формаларын келтирүүгө болот.

Кыргыз тили окутуучуларынын көпчүлүгү азыркы илимий технологиянын жетишкендиктерин сабактарында толук пайлана элек болсо да, студенттер компьютердик технологияны өз ишмердигинде колдонуп жатканын аларга таркатылып берилген жооптордон улам билүүгө болот. Студенттердин мындай кызыкчылыктарын окуу жараянында пайдалануу үчүн окутуучулардын алдында «слайд-шоу», сабак-видео, интернет-сабак, сабак-компьютердик моделдештирүү, google тиркемелерин пайдалануу жана башка формаларын стационардуу билим берүүгө айландыруу санариптик милдети турат[5].

Ал эми аны колледждерде кыргыз тили сабагында колдонуу үчүн, албетте, кыргыз тили окутуучусунун бул багытта билими, компьютерди пайдалана алуу көндүмдөрү болушу зарыл. Кыргыз тилин академиялык окуу жана жазуу формаларынын ык-усулдарын колдонуунун зарылдыктарынын бири - ал сабакты уюштурууда гана эмес, анын ар бир деталында, башкача айтканда окутуунун мазмуну менен формасын, окутуу усулдарын, ал тургай студенттердин билимин баалоо критерийлерин да жаңылоону, аны азыркы мезгилде өнүккөн өлкөлөр колдонгон деңгээлди эске алуу менен кайра карап чыгууну талап кыла тургандыгын эске алуу зарылдыкты туудурат [6].

Кыргыз тили боюнча сабак кандай формада өтүлбөсүн жогоруда келтирилген принциптерди студенттин бул багыттардагы компетенттүүлүгүн калыптандырууну жетекчиликке алуу менен уюштурулушу зарыл экендигин көрсөтөт. Кандай формада өтүлгөнүнө карабастан окутуучунун азыркы мезгил талабын канаттандыруучу орунду алышы керек. Ал сабактарында компетенттүүлүктөр боюнча төмөнкүдөй мазмунда бөлүштүрүлүп жайгашуусу зарыл. Академиялык окуу жана жазуу коммуникацияга таандык критерийлеринд ар бир өздөштүрүлгөн билимдин реалдуу турмуш менен болгон байланышы канчалык экендиги аныкталат, башкача айтканда кыргыз тилин окуп үйрөнүүдө студент аны өз турмушунда канчалык пайдалана ала тургандыгы башкы орунга чыгат. Мында кыргыз тилинин турмуш- тиричиликтеги негизги орду ар бир адамдын ошол тилде туура сүйлөөсү, өз оюн жеткире билүүдөгү айтуу чеберчилиги, ар бир сөздүн кандай мааниде айтылып жаткандыгын аныктай ала тургандай уга билүүсү, ошондой эле кыргыз тилиндеги сабаттуулугун көрсөтүүчү жаза билүүсү, андан соң ал тилде жазылган китептерди окуп түшүнүүсү башкы орунда турат. Анда жалпысынан адамдын өз ара пикирлешүүсүндө

маанилүү касиетке ээ болуу менен бирге студенттин алган билиминин турмушта канчалык орду бар экендигин аныктап керсөтө ала тургандыгын окутуучу өз сабактарында өзөк принцип катары кармап турууга тийиш [7].

Академиялык окуу жана жазууда окутуунун стратегиясы жана социалдык көндүмдөргө таандык критерийлеринде кыргыз тилин турмушта колдонуунун негизги принциптери аныкталып берилмекчи. Социалдык көндүм ар бир студентке акырындык менен калыптануучу көрүнүш. Ошондуктан, кыргыз тили боюнча өтүлгөн инновациялык сабактардын ар бир студентке адамдар менен пикирлешүүдө маалыматка ээ болуунун жана аны башкаларга жеткире билүүнүн жол-жоболорун үйрөтүүнү шарттайт. Маселен, сүйлөө учурунда сылык мамиле кылуу, так жана түшүнүктүү суроо бере билүү, суроого жеткиликтүү жооп берүү, ар бир сөздү интонация менен жеткиликтүү айтуу, сөздүн маанилерин ажырата билүү, ошондой эле сөздүн маанисин үйрөнүүдө ар кандай ыкмаларды колдоно билүү, сөздүктөр менен иштөө, тилдин теориясын пайдаланып, сөздүн же сүйлөмдүн курамын өздөштүрүү сыяктуу маселелерди ичине алууга тийиш деген көз караштар мында маанилүү орунду ээлеп турат.

Жыйынтыктар:

1. Академиялык окуу жана жазууга жетишүү менен студенттердин турмуштук-социалдык жактан бири-бири менен мамиле түзүүнү, биргелешип иш-аракеттерди жүргүзүүнү камсыз кылган татаал жана көп кырдуу жараян экендиги чечмеленди;

2. Колледждеги студенттерди академиялык окуу жана жазуунун негизиндеги коммуникативдик багытта окутуунун илимий-теориялык жолдору такталып окутуу жараянында пайдаланууга сунуш кылынды. Коммуникациянын табияты, изилдениш тарыхы, жыйынтыктары боюнча жана психологиялык өнүгтөн талдоо жүргүзүү, баарлашууну ишмердүүлүк катары кароо жагы аныкталды.

Адабияттар тизмеси:

1. **Зимняя, И.А.** Педагогическая психология [Текст]: учеб. для ВУЗов / И.А.Зимняя.– Москва, 2008. 384 с.
2. **Сарылбекова, З. С.** Коммуникативные основа обучение кыргызкому языку в школах с русском языком обучение [Текст] / З.Сарылбекова. –Бишкек, 2014.- 168 б.
3. **Яковлев, И.П.** Основы теории коммуникации [Текст]: уч.пособ. / И.П.Яковлев.-2001.- 230 с.
4. **Коновленко, М.Ю.** Теория коммуникации [Текст]: учебник для бакалавров / М.Ю. Коновленко, В.А.Коновленко.-Москва, 2014. – 415 с.
5. **Чыманов, Ж.А.** Кыргыз тилин окутуунун теориясы жана практикасы [Текст]: окуу китеби / Ж.А Чыманов.- Бишкек, 2009. – 286 б.
6. **Тыныбекова, Ч.А.** Инсандын кош тилдүүлүгүн калыптандыруу жараянында маалыматтык-коммуникациялык технологияларды колдонуу менен окутуунун интерактивдүү усулдарынын пайдаланылышы. [Текст] / Ч.А.Тыныбекова // Наука. Образование.Техника.- .-Ош: КУМУ, 2021.- №3.- Б. 119-123.
7. **Кашкариева, М.А.** Кыргыз тилин коммуникативдүүлүккө багыттап окутуунун педагогикалык маселелери [Текст] / М.А. Кашкариева // Наука. Образование.Техника. - Ош: КУМУ, 2023. - №2. – Б. 204-210.

DOI:10.54834/16945220_2023_3_252

Поступила в редакцию: 29.10.2023 г.